

Iz pisma Gavre Mandila Yad Vashemu

Gavra Mandil je 1987. godine napisao pismo Yad Vashemu tražeći priznanje obitelji Veseli za pravednike među narodima.

(...) Kao i mi, sve židovske izbjegličke obitelji iz Jugoslavije koje su tih godina bile u Albaniji bile su spašene. Većina preživjelih koji su se našli u Albaniji emigrirali su u Izrael i danas ovdje žive. Albanci su jednostavni ljudi, ali su dobra srca, tople i drage osobe. Možda se nisu obrazovali o nasljeđu Goethea i Schillera, ali su najveću važnost pridavali ljudskome životu, na najprirodniji način, bez propitivanja. Tih mračnih dana kad židovski život nije mnogo vrijedio u Europi, Albanci su štitili Židove s ljubavlju, posvećenošću i žrtvovanjem...

Pismo Gavre Mandila Yad Vashemu (1987.)
Yad Vashem, Odjel za pravednike među narodima, M.31/3768

Besa

Braća Hamid i Xhemal Veseli o svojim roditeljima:

Naši roditelji bili su pobožni Muslimani i vjerovali su, kao što i mi vjerujemo da je „svako kucanje na vrata Božji blagoslov.“ Nikada nismo uzeli nikakav novac od naših gostiju Židova. Svi ljudi su od Boga. Besa postoji u svakoj albanskoj duši.

Iz Besa: Kod časti. Albanci Muslimani koji su spašavali Židove tijekom holokausta, Jeruzalem: Yad Vashem 2007. str 34

Dorita Veseli, Refikova supruga o motivaciji svoga supruga za spašavanje obitelji Mandil

Moj suprug je bio fotograf. Naučio je svoj zanat kao mladić od fotografa koji je bio Židov, a zvao se Moše Mandil. (...) Kad su Nijemci okupirali Albaniju, moj suprug je dobio dopuštenje svojih roditelja da sakrije sva četiri člana obitelji Mandil (...) u obiteljski dom u planinskom selu Krujë. (...)

Kada su pitali mog supruga kako je bilo moguće da je toliko mnogo Albanaca pomagalo sakriti i štititi Židove, ovako im je objasnio: „Nema stranaca u Albaniji, postoje samo gosti. Moralni kodeks nas Albanaca nalaže nam da budemo dobri domaćini gostima u svome domu i u svojoj državi.“

Iz Besa: Kod časti. Albanci Muslimani koji su spašavali Židove tijekom holokausta, Jeruzalem: Yad Vashem 2007. str 36.

Rizik

Nakon što je Krujë oslobođen od Nijemaca, cijelo je selo slavilo na ulici. No, njihovo je veselje bilo preuranjeno. Njemačke postrojbe su se vratile, ponovno osvojile selo i odmah započele tražiti partizane, skrivene Židove i komuniste. Obitelj Mandil nije bila slobodna i opet su bili u velikoj opasnosti.

Vesel Veseli, Refikov otac, rekao je: Moramo odmah napustiti Krujë. Bojao se za nas, ali i za vlastitu obitelj. Da su nas našli, njegovu obitelj bi kaznili, možda i smaknuli. (...) I tada je rekao: U redu, idemo natrag u Tiranu na našim magarcima.

Iz svjedočenja Gavre Mandila

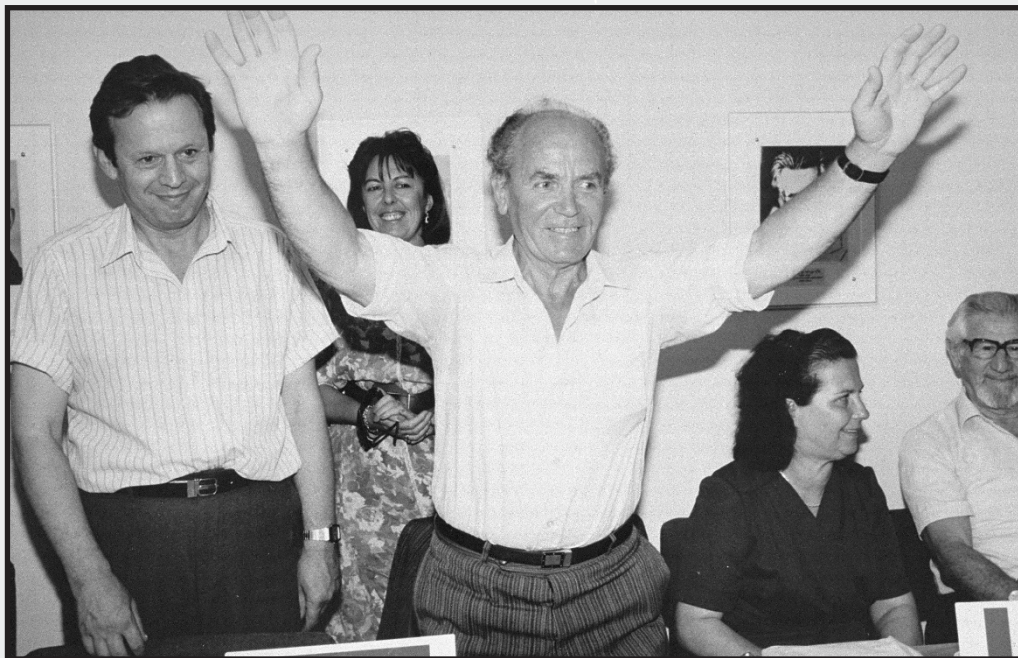
Arhiv Yad Vashema 03.11543, vrpca br. VT-2652, str. 32. (hebrejski)

Priznanje Refiku Veseliju u Izraelu

Sve te godine otkako smo se doselili u Izrael, bili smo u kontaktu s Refikom. Pisali smo jedni drugima puno pisama (...). I tada, tijekom 1980-ih iznenada sam se sjetio – zašto sam sve do danas čekao i nisam predložio da Refik bude priznat kao „pravednik među narodima?“ Kontaktirao sam Yad Vashem 1987. godine. Oni su proveli istraživanje i odlučili priznati Refika i njegove roditelje kao pravednike među narodima na temelju priče koju sam im ispričao, i na temelju dodatnih svjedočenja. Godine 1988. bilo je nezamislivo čak i razmišljati o tome da Refik doputuje u Izrael da primi priznanje, pa sam počeo pisati pisma predsjedniku Albanije, Ramizu Aliji. (...) Albanija nije imala uspostavljene odnose niti sa jednom državom svijeta – čak su prekinuli i svoje odnose s Kinom, jer nije bila dovoljno komunistička. Pisao sam kako to nije samo pitanje Refika, već nešto što je važno za cijelu državu Albaniju. Ima i drugih poput Refika, a on, kao predstavnik svih Albanaca koji su spašavali židovske obitelji, bit će pozvan u Izrael da bi primio priznanje koje zaslužuje. Na taj način država Albanija će također primiti priznanje koje zaslužuje radi Refika (...). Ukratko, Refik je dobio dopuštenje za putovanje i došao ovdje 1990. godine.

Iz svjedočenja Gavre Mandila

Arhiv Yad Vashema 03.11543, vrpca br. VT-2652, str. 53f. (hebrejski)

Refik Veseli u Yad Vashemu, 1990.

Uz odobrenje Memorijalnog muzeja holokausta SAD-a, Washington DC

Od prijateljstva do pomoći

Kad je postalo previše opasno ostati u Tirani, Refik je predložio da nas povede u kuću njegovih roditelja u selu Krujë. Kasnije sam saznao (...) da je održan obiteljski sastanak (...) s Refikovim ocem Veselom Veselijem, Refikovim starijim bratom Hamidom i njegovom starijom sestrom Hyrije. Tema sastanka nije bila TREBA li spašavati židovsku obitelj Mandil, nego KAKO. Tada je odlučeno da će Refikov otac dovesti neke magarce u Tiranu i da ćemo na magarcima odjahati u Krujë.

Iz svjedočenja Gavre Mandila

Arhiv Yad Vashema 03.11543, vrpca br. VT-2652, str. 28f. (hebrejski)

SPAŠAVANJE I PRIZNANJE

Regik Veseli i Gavra Mndil, Kruje, listopada 1943.

Uz odobrenje Memorijalnog muzeja holokausta SAD-a, Washington DC,
fotografija 24720

Sakrivanje obitelji Mandil

Italija je 1943. godine kapitulirala i Albanija je došla pod njemačku kontrolu. Život je za Židove postao opasniji. Obitelj Veseli shvatila je da židovske obitelji više nisu bile sigurne u Tirani, pa su odlučili dovesti ih u Krujë gdje je Refik živio sa svojom obitelji. Refikova braća Hamid i Xhemal sjećaju se selidbe iz Tirane u Krujë.

S dolaskom njemačke okupacije 1943. godine obje židovske obitelji (s obitelji Mandil bila je još jedna židovska obitelj) preseljene su u naš obiteljski dom u selu Krujë. Xhemal je pješačio danonoćno 36 sati s roditeljima do obiteljskog doma. Obukli smo ih kao seljane. Dva dana kasnije preselili smo i djecu u Krujë. Tijekom dana sakrivali smo odrasle u spilji u planinama blizu našeg sela. Djeca su se igrala s drugom seoskom djecom. Cijelo susjedstvo znalo je da skrivamo Židove. Bilo je i drugih židovskih obitelji koje se skrivalo.

Iz Besa: *Kod časti. Albanci Muslimani koji su spašavali Židove tijekom holokausta*, Jeruzalem: Yad Vashem 2007. str 34

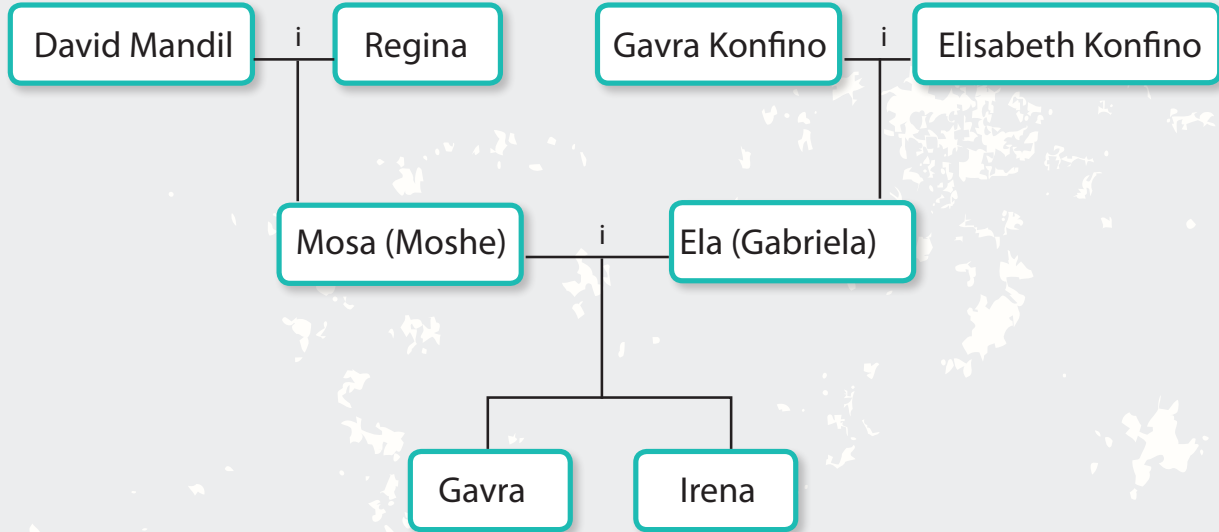

Fatima Veseli, Refikova majka, suši lišće duhana ispred svoje kuće u planinskom selu Krujë.

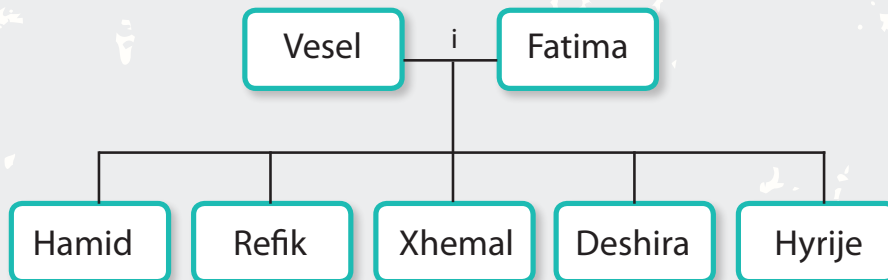
Uz odobrenje Memorijalnog muzeja holokausta SAD-a, Washington DC, fotografija 24722

OBITELJSKO STABLO

Obitelj Mandil

Obitelj Veseli

Dominacija nacista u Evropi 1938.-1942.

